

وارثان زمین و حکومت مستضعفان

بررسی نظریات مقام معظم رهبری ذیل سه آیه از آیات مهدویت

سید عباس حسینی پور^۱

چکیده

یکی از مباحث مهم قرآن و روایات، حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام است. این بحث در قرآن در آیات متفاوتی آمده است. این پژوهش در راستای این مهم با عنوان «وارثان زمین و حکومت مستضعفان» به روش تحلیلی - توصیفی و با تکیه بر نظریات مقام معظم رهبری حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای، درباره آیات ۵ - سوره قصص، ۵۵ - سوره نور و ۱۰۵ - سوره انبیاء نگاشته شده است. این مقاله پس از بررسی لغات مهم آیات و به دست آوردن معانی آن‌ها از کتب لغت کهن، به بررسی وعده الهی درباره خلافت و جانشینی صالحان و مؤمنان پرداخته و انتظار را از منظر مقام معظم رهبری ذیل آیه ۵ - سوره قصص بیان کرده، سپس ضمن بیان وعده الهی در این باره و این که این وعده تخلف‌ناپذیر بوده، شروط تحقق آن را نیز بیان کرده است. در پایان پژوهش به دیدگاه مقام معظم رهبری درباره ناتوانی دشمنان اشاره کرده و آن را نتیجه تحقق وعده الهی شناسانده و به عوامل عدم پیروزی جبهه حق علیه باطل پرداخته است.

کلیدواژه‌ها: حضرت مهدی علیه السلام، حکومت مستضعفان، وارثان زمین، آیه الله العظمی خامنه‌ای، تفسیر.

مقدمه

باور به ظهور منجی، اعتقادی است که میان همه ادیان و مذاهب رواج دارد. قرآن به عنوان معجزه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و متن متقن مسلمانان، خبرهایی را از آینده بیان کرده و وعده‌هایی را به اهل ایمان داده است که مهدویت و حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام، یکی از این آینده‌نگری‌های قرآن است.

*. تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۳۱.

۱. دانشجوی دکتری دانشگاه قرآن و حدیث (noorolgaeme12@gmail.com)

آیاتی از قرآن درباره حکومت عدل مهدی موعود بوده و از حکومت مستضعفان و صالحان بر روی زمین سخن گفته و مستضعفان را به عنوان وارثان روی زمین معرفی کرده و وعده داده تا صالحان و مؤمنان به حکمرانی برسند.

این وعده الهی در برخی از آیات قرآن، به گونه‌های متفاوت بیان شده است:

- «وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ» (قصص: ۵)؛ «ما می‌خواهیم بر مستضعفان زمین منت نهیم و آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم!».

- «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» (نور: ۵۵)؛ «خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد، همان گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید؛ و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت؛ و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند، آن چنان که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را شریک من نخواهند ساخت. و کسانی که پس از آن کافر شوند، آنها فاسقانند».

- «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» (انبیاء: ۱۰۵)؛ «در زبور، بعد از ذکر [تورات] نوشتیم: "بندگان شایسته‌ام وارث [حکومت] زمین خواهند شد"».

مقام معظم رهبری حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای در این سال‌ها به مناسبت‌های مختلف در سخنرانی‌های خود از این آیات به دفعات استفاده کرده و ضمن بیان معنای انتظار و منتظر و اشاره به وعده الهی مبنی بر حکمرانی صالحین بر روی زمین، به بیان شرایط تحقق این وعده الهی پرداخته‌اند.

ضرورت و روش پژوهش

ضرورت این پژوهش و بررسی آیات مربوط به تحقق وعده الهی وارث بردن مستضعفان و حکمرانی آنان بر زمین از منظر شخصیتی که دارای ابعاد مختلف علمی است، مشخص است؛

لذا در این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی این سه آیه را از دیدگاه مقام معظم رهبری مورد بررسی قرار داده و به این سؤال پاسخ داده می‌شود که دیدگاه حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای درباره تحقق وعده الهی و حکومت مستضعفان چیست؟

پیشینه پژوهش

درباره پیشینه تحقیق باید گفت: نظریات رهبری به صورت پراکنده در متن سخنرانی‌ها و استدلال‌هایی که ایشان به این آیات داشته‌اند، وجود دارد؛ اما نگاه ویژه به این دیدگاه‌ها و استدلال‌های کلامی ایشان در باب مهدویت و حکومت مستضعفان تاکنون به صورت مجموعه‌ای پیوسته پژوهش نشده است.

ادبیات پژوهش

مَنَّة

راغب اصفهانی (۱۳۷۴) در مفردات، ضمن این که «مَنَّة» را نعمت بسیار بزرگ دانسته، می‌گوید این معنی به دو صورت بیان می‌شود:

اول: به صورت فعل مثل - من فلان علی فلان - وقتی کسی به دیگری نعمت زیاد و ارزشمندی بدهد، مانند آیه ﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا﴾ (قصص: ۵) که در حقیقت، این نعمت‌های سنگین و بزرگ، جز از خدای تعالی از دیگری نیست.

دوم: آن که این واژه به معنای نعمت فقط زبانی باشد، نه فعلی که ناپسند است به‌ویژه در میان مردم. این که کسی کفر آن نعمت کند و برای زشتی آن در مثل می‌گویند: «مَنَّتْ خُوبِي رَا اَز بِيْن مِي بَرْد» و برای خوبی مَنَّتْ در موقع کفران نعمت می‌گویند: «اگر نعمت نادیده و کفران شود، مَنَّتْ نیکو است» مانند آیه ﴿يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمُ﴾ (حجرات: ۱۷). در این آیه، «یمنون» مَنَّتْ نهادن با گفتن است و مَنَّتْ از سوی خدا به عقل است که اگر مسلمان شوند و هدایت یابند، نعمت یافته‌اند (راغب، ۱۳۷۴: ۲۵۵/۴ - ۲۵۴).

ضَعْف

خلیل بن احمد فراهیدی (۱۴۰۹) ضَعْف (به ضم ض) را به معنای خلاف قُوْت و نیرو می‌داند

و می‌گوید: ضَعْف (به فتح ض) در عقل و رأی است و ضَعْف (به ضم ض) در جسم (فراهیدی، ۱۴۰۹: ۱/۲۸۲).

استضعاف نیز به معنای ضعیف دانستن فرد و ضعیف شمردن و ناتوان دیدن است و مستضعف به معنای کسی که ضعیف قرار داده شده است (مصطفوی، ۱۴۳۰: ۳۱/۷؛ قرشی، ۱۳۷۱: ۱۸۴/۴).

وعد

این واژه به معنای وعده دادن بوده و راغب (۱۳۷۴) می‌نویسد: هم در خوبی و هم در بدی استفاده می‌شود (راغب اصفهانی، ۱۳۷۴: ۴/۴۶۵).

خلف

آن گونه که راغب می‌نویسد: به کسی که جای دیگری قرار می‌گیرد و راه و روش او را سد می‌کند، اطلاق می‌شود (همان: ۱/۶۲۸).

مکن

مکان در نظر زمان‌شناسان، جایی است که چیزی را در بر می‌گیرد و در نظر عده‌ای از متکلمان، مکان عرض است که عبارت از اجتماع دو جسم اشغال‌کننده و دربرگیرنده؛ لذا سطح جسم اشغال‌کننده بر دیگری محیط است، پس مکان در نظرشان مناسبت میان شیء و مکان است (همان: ۴/۲۳۸).

بدل

یعنی قرار دادن چیزی به جای چیز دیگر. این معنا از معنای واژه «عوض»، عام‌تر است؛ زیرا عوض کردن یعنی دادن چیزی به جای چیز اول با بخشیدن چیز دوم و در این جا دومی، به جای اولی قرار گرفته است؛ اما تبدیل در حقیقت تغییر دادن به طور مطلق است هر چند که بدل او و یا چیز دیگر را در جای آن نگذاریم و فقط تغییرش دهیم (همان: ۱/۲۴۷).

فسق

وقتی می‌گوییم: فَسَقَ فلان، یعنی از ممنوعیت‌ها و حرمت شرع خارج شده و به آنها عمل کرد. این معنی مثل همان است که می‌گویند: فَسَقَ الرطبُ: در وقتی که خرما از پوستش خارج شود.

فَسَقَّ، اعم از کفر و فراگیرتر از آن است و به کم یا زیاد شدن گناهان واقع می‌شود؛ ولی به طوری که معمول است فسق در گناهان زیاد، بیشتر به کار می‌رود و در موارد زیادی که کلمه «فاسق» به کار می‌رود، منظور کسی است که نخست انجام دادن حکم شرع را ملتزم شده و به آن اعتراف و اقرار کرده و سپس تمام احکام یا بعضی از آنها را تباه می‌کند و به الزام و اقرار خویش وفا نمی‌کند؛ ولی هر گاه به کافر اصلی و واقعی، «فاسق» گفته شود به این دلیل است که به حکمی که عقل و خرد، آن را الزام می‌کند و یا فطرت بر آن حکم می‌کند، وفا ننموده و آن را تباه می‌کند.

آیه ﴿وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (۵۵ نور)، یعنی کسی که نعمت‌های خدا را می‌پوشاند و کتمان می‌کند، به تحقیق از طاعت خداوند خارج شده است (همان: ۵۸/۳).

زبور

از قرآن مجید به دست می‌آید که زبور، نام کتاب داوود پیامبر است: ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (انبیاء: ۱۰۵)؛ ﴿وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا﴾ (اسراء: ۵۵). به قرینه دو آیه بعد می‌شود گفت که مراد از زبور در آیه اول، کتاب داوود و الف و لام آن برای عهد است (قرشی، ۱۳۷۱: ۱۵۶/۳).

وعده‌های الهی در قرآن

در مطالعه آیات نورانی قرآن، به وعده‌های متفاوت الهی برمی‌خوریم که برخی از آن‌ها محقق شده و برخی هنوز تحقق پیدا نکرده‌اند، اما قطعاً محقق خواهند شد؛ چراکه قرآن وعده‌های الهی را حق می‌داند و می‌گوید: ﴿أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (یونس: ۵۵)؛ «آگاه باشید که وعده خدا حق است؛ ولی بیشتر آنها نمی‌دانند!».

عمل نکردن به وعده درباره خداوند، محال است؛ زیرا خلف وعده توسط افراد دلایلی دارد که همه آنها در مورد خداوند باطل است. برخی چون عاجزند و قدرت ندارند، به وعده خود جامه عمل نمی‌پوشانند، در حالی که خداوند مقتدر است: ﴿فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلَفًا وَعَدِيهِ رُسُلُهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ﴾ (ابراهیم: ۴۷)؛ «پس گمان مبر که خدا وعده‌ای را که به پیامبرانش داده، تخلف کند! چرا که خداوند قادر و انتقام‌گیرنده است.» عده‌ای از روی غفلت و فراموشی،

خلف وعده می‌کنند که این نیز درباره‌ی خداوند محال است: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ﴾ (ابراهیم: ۴۲)؛ «گمان مبر که خداوند از آنچه ظالمان انجام می‌دهند، غافل است!». اما برخی دیگر به جهت احتیاج و فقر، نیاز به وعده‌ی خود را عملی نمی‌کنند، در حالی که خداوند غنی بالذات است: ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا﴾ (نساء: ۱۳۱).

برخی از این وعده‌های الهی مربوط به خلافت و جانشینی صالحان و مؤمنان و وراثت آن‌ها در زمین است که اشاره به حکومت جهانی و عدل حضرت مهدی (عج) دارد. خداوند در آیات ۵ از سوره قصص، ۵۵ از سوره نور و ۱۰۵ از سوره انبیاء درباره‌ی این وعده سخن گفته است. مقام معظم رهبری حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای در مناسبت‌های مختلف، ضمن سخنرانی‌های خود به این آیات استناد نموده و در تفسیر خود از آیات، شرایطی را برای تحقق این وعده الهی بیان داشتند.

انتظار

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که همیشه در مباحث مهدویت مطرح بوده و هست، موضوع انتظار است. مفسران و متکلمان از ابعاد گوناگون این واژه را معنا کرده‌اند. حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای در برخی از سخنرانی‌های خود پس از قرائت آیه ﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾ (قصص: ۵) به این موضوع پرداخته و انتظار را معنا کرده‌اند که لازم است این واژه از منظر ایشان مورد بررسی قرار گیرد.

انتظار از منظر مقام معظم رهبری

ایشان در فرمایشی انتظار را به دو معنای انتظار فرج نهایی و ناامید نشدن ملت‌ها به گشایش در کارها تفسیر کرده‌اند و می‌فرمایند: «انتظار فرج، یک مفهوم بسیار وسیع و گسترده‌ای است. یک انتظار، انتظار فرج نهایی است؛ یعنی این که بشریت اگر می‌بیند که طواغیت عالم، ترک‌تازی می‌کنند و چپاولگری می‌کنند و افسارگسیخته به حق انسان‌ها تعدی می‌کنند، نباید خیال کند که سرنوشت دنیا همین است؛ نباید تصور کند که بالاخره چاره‌ای نیست و بایستی به همین وضعیت تن داد؛ نه! بداند که این وضعیت، یک وضعیت گذراست - «للباطل جولة» - و آن چیزی که متعلق به این عالم و طبیعت این عالم است، عبارت است از استقرار حکومت عدل؛

و او خواهد آمد. انتظار فرج و گشایش، در نهایت دورانی که ما در آن قرار داریم و بشریت دچار ستم‌ها و آزارهاست، یک مصداق از انتظار فرج است؛ لیکن انتظار فرج، مصداق‌های دیگر هم دارد. وقتی به ما می‌گویند منتظر فرج باشید، فقط این نیست که منتظر فرج نهایی باشید؛ بلکه معنایش این است که هر بن‌بستی قابل گشوده شدن است. فرج، یعنی این؛ فرج، یعنی گشایش» (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه شعبان: ۱۳۸۴/۰۶/۲۹). ایشان در این عبارت، دو معنا برای «انتظار فرج» بیان کرده‌اند:

یک. آماده شدن برای برپایی حکومت عدل الهی

انتظار فرج نهایی یعنی آماده شدن برای برپایی حکومت عدل الهی که به آن وعده داده شده است. چنین انتظاری از منظر روایات، عبادت است (طوسی، ۱۴۱۴: ۴۰۵). در این انتظار نباید به وضع موجود راضی بود و به ظلم طاغوت‌های زمان، تن داد. در این نوع انتظار، لازم است منتظر، خود را برای دوران ظهور آماده کند و همواره همانند کسی که منتظر رسیدن مهمانی محبوب است، چشم‌انتظار امام خود باشد.

دو. گشایش

گشایش در امور، دومین معنایی است که رهبری برای «انتظار فرج» بیان می‌کنند. این معنا نیز برگرفته از فرمایش حضرت مهدی علیه السلام است که می‌فرمایند: «وَ أَكْثَرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ» (ابن بابویه، ۱۳۹۵: ۴۸۵/۲). فرج امام عصر علیه السلام، گشایش در امور عالم است و همه سختی‌ها و گرفتاری‌های عالم با ظهور ایشان از بین می‌رود.

از این معنا استفاده می‌شود که هیچ‌گونه بن‌بستی در امور وجود ندارد و منتظر واقعی با امید به آینده و اعتقاد به ناظر بودن امام علیه السلام، خود را از سختی‌ها و مشکلات نجات داده و راهی برای خلاصی از ظلم ستمگران عالم، پیدا کرده و با این اعتقاد در مقابل آنان قدرتمندانه ایستاده و با آنان مبارزه کرده است؛ همان‌گونه که تاریخ نشان داده که شیعیان در ایران و عراق و سایر بلاد اسلامی، با این اعتقاد، دست ظالمان را کوتاه کرده‌اند.

امید، درس انتظار

انتظار فرج، درس‌های متفاوتی برای انسان‌ها دارد که بنا بر نظر ایشان، امید از درس‌های انتظار است.

امید به این معنا که هیچ بن بستى در دنیا مقابل روى انسان نیست و این که نباید در برابر مشکلات و ظلم‌ها دست به روى دست گذاشت و کارى نکرد. این است که انتظار فرج را «افضل اعمال» معرفی کرده‌اند. ایشان می‌فرمایند: «مسلمان با درس انتظار، فرج می‌آموزد و تعلیم می‌گیرد که هیچ بن بستى در زندگى بشر وجود ندارد که نشود آن را باز کرد و لازم باشد که انسان ناامید دست روى دست بگذارد و بنشیند و بگوید دیگر کارى نمى‌شود کرد؛ نه، وقتى در نهایت زندگى انسان، در مقابله با این همه حرکت ظالمانه و ستمگرانه، خورشید فرج ظهور خواهد کرد، پس در بن بست‌های جاری زندگى هم همین فرج متوقع و مورد انتظار است. این، درس امید به همه انسان‌هاست؛ این، درس انتظار واقعی به همه انسان‌هاست؛ لذا انتظار فرج را افضل اعمال دانسته‌اند» (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه شعبان: ۱۳۸۴/۰۶/۲۹).

«امید»، چرخى محرک از چرخ‌های حرکت به سوى آینده‌ای روشن است. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «انْتَظِرُوا الْفَرَجَ وَ لَا تَيَأسُوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ فَإِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَام انْتَظَارُ الْفَرَجِ» (ابن بابویه، ۱۳۶۲: ۶۱۶/۲)؛ «خود را آماده فرج سازید و منتظر فرج باشید و در این مسیر از روح و رحمت خدا، ناامید و مأیوس نشوید؛ زیرا که محبوب‌ترین اعمال نزد خداوند عَلَيْهِ السَّلَام، انتظار فرج و کسب آمادگی برای فرج و حکومت مهدی علیه السلام است». منتظر واقعی در بن بست‌های ظاهری و سختی‌ها و بلاهای این دنیا نه تنها ناامید نمى‌شود، بلکه به آینده‌ای روشن امید دارد و برای برطرف کردن موانع سر راهش، تلاش می‌کند.

وعدۀ الهی، وعدۀ عملی

مقام معظم رهبری در دیدار با کارگزاران نظام، ضمن تلاوت آیه ۵۵ سوره نور، تحقق این وعدۀ الهی را تخلف‌ناپذیر می‌دانند و می‌فرمایند: «شک نداریم وعدۀ الهی که فرمود: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ﴾ (نور: ۵۵) وعدۀ عملی است و تحقق پیدا خواهد کرد» (۱۳۸۴/۰۲/۰۶).

شرط خلیفۀ الهی شدن

قطعاً وعدۀ الهی، تحقق‌پذیر است و شکی در آن وجود ندارد؛ اما تحقق این وعدۀ الهی و

خلیفه و جانشین خداوند بر روی زمین شدن، چه شرایطی دارد؟ خداوند در آیه مورد بحث به شرط جانشینی بر روی زمین اشاره کرده و حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای در تفسیر این آیه علاوه بر بیان شرط خلیفه الهی شدن، به بیان شروط تحقق این وعده الهی نیز پرداخته‌اند که در این قسمت به بررسی آن‌ها می‌پردازیم.

ایمان و عمل صالح

بر اساس این آیه نورانی، ملت‌ی می‌تواند جانشین خداوند بر روی زمین باشد که ایمان و عمل صالح را توأمان و با هم داشته باشد و اگر ایمان تنها باشد، این جانشینی محقق نخواهد شد. مقام معظم رهبری در یکی از خطبه‌های نماز جمعه خود با اشاره به تحقق این وعده الهی درباره ایران اسلامی در پرتوی ایمان و عمل صالح می‌فرمایند: «این هم یک وعده قطعی است. هر قومی، هر ملتی و هر جمعیتی که ایمان و عمل صالح داشته باشد، خلیفه خدا در زمین خواهد شد؛ یعنی قدرت را در زمین در دست خواهد گرفت؛ و برنگرد ندارد. آنهایی که ایمان داشتند، اگر عمل صالح را با آن همراه کردند، همین اتفاق افتاد؛ کم‌این‌که در ایران اسلامی اتفاق افتاد؛ کم‌این‌که در هر دوره‌ای از دوره‌های تاریخ خود ما که چنین چیزی پیش آمد، اتفاق افتاد؛ ﴿لَيْسَتْ خَلِيفَتُهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ﴾ (نور: ۵۵). اگر ایمان باشد، ولی عمل صالح نباشد، خلیفه خدا در زمین نخواهند شد. ایمان خشک و خالی و ایمان بی‌عمل، نتیجه‌ای ندارد؛ اما اگر ایمان با عمل همراه باشد، حتماً محقق خواهد شد» (خطبه‌های نماز جمعه: ۱۳۷۷/۱۰/۰۴).

برای این‌که انسان به مقام خلافة الهی و جانشینی خداوند بر روی زمین برسد، لازم است ایمان و عمل صالح توأمان با هم باشد. همان‌گونه که ایمان بدون عمل صالح، انسان را به مقصد نمی‌رساند، عمل بدون ایمان و اعتقاد راستین به خداوند نیز، وی را از رسیدن به این مقام باز می‌دارد. در کنار هم قرار گرفتن ایمان و عمل صالح در بسیاری از آیات قرآن کریم، بیانگر این است که هر کدام از این دو، به تنهایی انسان را به نتیجه و هدف نهایی نمی‌رساند. تاریخ نیز فراوان این مهم را به جویندگان مسیر نشان داده است. حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای در این فرمایش به تاریخ ایران اشاره کرده‌اند؛ بنیانگذار انقلاب اسلامی ایران حضرت امام خمینی علیه السلام با

ایمان، اعتقاد و اعتماد به خداوند و عمل صالح توانست حکومت پادشاهی چندین ساله ظلم و ستم شاهنشاهی را ویران کند.

شروط تحقق وعده الهی

مقام معظم رهبری در برخی از سخنان خود ضمن اشاره به این وعده الهی، شروطی را برای تحقق آن بیان می‌کنند. ایشان در دیدار کارگزاران نظام می‌فرمایند: «شک نداریم وعده الهی که فرمود: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ﴾ (نور: ۵۵)، و عده‌ای عملی است و تحقق پیدا خواهد کرد. شرط آن، ایستادگی، استقامت، راه را گم نکردن، هدف را گم نکردن، وحدت را حفظ کردن و به خدای متعال توکل کردن است» (۱۳۸۴/۰۲/۰۶).

به فرموده مقام معظم رهبری، ملتی که تربیت شده قرآن و اسلام است، در مقابل دشمن، استقامت می‌ورزد و کوتاه نمی‌آید: «اسلام این جور انسانی پرورش می‌دهد: در مقابل خدای متعال، خاضع؛ با برادران ایمانی، رحیم، مهربان؛ اخوت اسلامی، برقرار؛ اما در مقابل مستکبران، در مقابل ظالمان، مثل کوه استوار می‌ایستند؛ ﴿وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ﴾ (فتح: ۲۹). این، همان مراحل رشد امت اسلامی است؛ سر می‌زند، رشد می‌کند، بالندگی پیدا می‌کند، مستحکم می‌شود» (سخنان در دیدار مسئولان نظام: ۱۳۸۹/۱۲/۰۲).

وقتی تاریخ قبل از انقلاب اسلامی و بعد آن را بررسی کنیم، می‌بینیم هر کجا بر مبانی اسلامی - انقلابی خود پابرجا ایستادیم و بر هدف خود پافشاری کردیم و در قالب تربیت قرآنی، مقابل دشمنان کوتاه نیامدیم و در مسیر درست انقلاب با حفظ وحدت و یکپارچگی و توکل بر خدا قدم برداشتیم، نتیجه گرفتیم و پیروز شدیم که قطعاً در مصاف حق و باطل، پیروزی از آن حق است؛ اما مشروط به بهره‌گیری درست از نیروی مادی و معنوی، همان‌گونه که حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای در پیامشان به گنجره عظیم حج بیان می‌کنند: «شک نیست که در مصاف حق و باطل، پیروزی از آن حق و شکست و زوال، سرنوشت باطل است، مشروط بر آن‌که جبهه حق از نیروی مادی و معنوی خویش به گونه‌ای درست بهره بگیرد

و با خردمندی و تلاش شایسته و با استقامت و امید و با توکل به خدا و اعتماد به نفس، راه درست را بجوید و بپیماید» (۱۳۸۲/۱۱/۰۸).

آری این وعده الهی، قطعاً محقق می‌شود و بنا بر دیدگاه مقام معظم رهبری برای تحقق آن، یازده شرط لازم است که اگر این شروط اتفاق بیفتند، مقدمات خلافت و جانشینی الهی نیز برای مؤمنان و صالحان مهیا می‌شود.

صالحان، وارثان زمین

همان‌گونه که در آیه ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (انبیاء: ۱۰۵) بیان شده، از دیگر وعده‌های الهی، وراثت و حکومت زمین برای بندگان صالح خداوند است. به فرموده مقام معظم رهبری، این وعده الهی در نصرت و پیروزی مردم ایران محقق شده است. ایشان درباره تحقق وعده الهی در مدتی کوتاه برای مردم ایران می‌فرمایند: «در یک چشم برهم زدن، وعده اول الهی تحقق پیدا کرد. آن، چه بود؟ آن، این بود که ما شما را نصرت خواهیم داد و پیروز خواهیم کرد. پیروز شدیم دیگر. پیروزی از این بهتر؟! هیچ پیروزی‌ای برای ملتی که انقلابی است و مثل ماست، به این بزرگی و به این کمال و به این شیرینی نیست» (بیانات در دیدار جمعی از آزادگان: ۱۳۶۹/۰۶/۲۶).

ایشان پیروزی مردم ایران در برابر دشمن تا دندان مسلح و کسی که همه دنیا از وی حمایت می‌کردند را تحقق همان وعده الهی و ارث بردن حکومت زمین برای ایرانیان می‌دانند.

ایشان در ادامه با مقایسه جنگ ایران با سایر جنگ‌های بین‌المللی و مدت زمان آنها و این که در این جنگ همه آمدند و میلیاردها هزینه کردند تا ایرانیان را از خاک خود عقب بزنند، می‌فرمایند: «اینها را با هشت سال جنگ همه‌جانبه با کشور ما مقایسه کنید. بعد از آن که همه زورهایشان را زدند، تازه ملت ایران از آنها با نشاط‌تر، شاداب‌تر، کشور دست‌نخورده‌تر است و نیروهای نظامی منظم‌تری دارد... اینها، نصرت الهی است: ﴿وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ﴾ (حج: ۴۰). خدا این وعده اول الهی را به خاطر نصرت تحقق بخشید (همان).

وعده الهی در نصرت کسانی که خدا را یاری دهند، برای مردم ایران محقق شد. در آیه‌ای که رهبری در این فرمایش به آن استدلال کرده‌اند، خداوند با لام قسم و نون تأکید ثقیله، وعده داده

که یاری دهنده کسانی است که دین خدا را یاری کنند. همچنین در آیه ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ (محمد: ۷)، «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر [آیین] خدا را یاری کنید، شما را یاری می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد»، وعده یاری و ثبات قدم برای یاری دهندگان دین خدا داده شده است.

مقصود از «یاری خداوند» در این آیات، فراهم کردن اسباب غلبه بر دشمن برای یاری دهندگان دین الهی است (طباطبایی، ۱۳۹۰: ۲۲۹/۱۸). این اسباب می‌تواند همان ترسی باشد که خداوند از قدرت و اعتقاد اهل ایمان و حمایت کنندگان دین الهی در دل دشمنان می‌اندازد؛ همان‌گونه که بارها این ترس را در وجود دشمنان ایران دیده‌ایم و خود اعتراف به این موضوع دارند.

حضرت آیه الله خامنه‌ای در ادامه می‌فرماید: «اما وعده دوم هنوز باقی است. وعده دوم این است: ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (انبیاء: ۱۰۵). در یک آیه دیگر: ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ (اعراف: ۱۲۵). در یک آیه دیگر: ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ (توبه: ۳۳). یعنی این پرچم توحید و اسلام و ایمان، این پرچم ایستادگی در مقابل ظلم و جور از هر کس و هر جای عالم، این پرچم استقلال ملت‌ها در مقابل قدرت‌های زورگوی عالم، باید در سرتاسر جهان و به عنوان مرکز امید همه مستضعفان عالم، به اهتزاز در بیاید (بیانات در دیدار جمعی از آزادگان: ۱۳۶۹/۰۶/۲۶). وعده دوم خداوند که مؤمنان را وارثان زمین قرار داده و حکومت آن را در اختیار مستضعفان قرار می‌دهد، باقی مانده است و پرچم توحید و اسلام و مقابله با ظلم و ستم در آینده با ظهور موعود الهی ﷺ در عالم به اهتزاز در می‌آید و خداوند به مستضعفان در زمین حکومت می‌بخشد.

ناتوانی دشمنان، نتیجه تحقق وعده الهی

حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای، یکی دیگر از نشانه‌های تحقق وعده الهی را احساس ناتوانی دشمنان در مقابل خیزش امت‌های اسلامی بیان می‌کنند و می‌فرمایند: «امروز دنیای اسلام، افق روشنی در مقابل خود مشاهده می‌کند. دشمنان بزرگ و مستکبران گردن‌کلفت عالم که همه دنیا در اختیار آنها هست، امروز در مقابل خیزش امت‌های مسلمان و بیداری ملت‌های مسلمان احساس ناتوانی می‌کنند؛ راه بر روی آنها بسته است و این نشان‌دهنده وعده الهی است که فرمود: ﴿وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (حج: ۴۰). و فرمود: ﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ

عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَجَعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ» (قصص: ۵). اینها وعده الهی است. و فرمود: «وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ» (یوسف: ۲۱). این وعده‌های الهی به برکت بیداری و حرکت مسلمان‌ها به تدریج خود را نشان می‌دهد» (بیانات در جمع مسئولان نظام به مناسبت عید فطر: ۱۳۸۷/۰۷/۱۰).

این احساس ناتوانی دشمن - که مقام معظم رهبری از آن سخن می‌گویند - ، همان یاری خداوند است که پیش از این بیان شد. بیداری و بصیرت مسلمانان در دنیا بسیاری از نقشه‌های مستکبران عالم را نقش بر آب کرده و آنان را از رسیدن به اهداف پلیدشان بازداشته و ترسی در وجود آنان به وجود آورده است.

عوامل عدم پیروزی جبهه حق بر جبهه باطل

مقام معظم رهبری علاوه بر این که معتقدند پیروزی برای جبهه حق است، اما در بیاناتی به عواملی اشاره می‌کنند که در صورت وجود آن‌ها این پیروزی، شامل حال جبهه حق نخواهد شد. ایشان به بیان پنج عامل برای تغییر این وعده الهی می‌پردازند و می‌فرمایند: «[اما] من و شما می‌توانیم این نتیجه را عوض کنیم؛ چه جوری؟ کوتاهی بکنیم، همراهی نکنیم، در حرکتی که انجام می‌دهیم صداقت به خرج ندهیم، از خودمان مایه نگذاریم، مجاهدت و تلاش فی سبیل الله نکنیم. بله، اگر این کارها را نکنیم، این جبهه که به اصطلاح جبهه حق است، پیروز نخواهد شد» (بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی: ۱۳۹۸/۰۱/۱۴)

قطعا تحقق وعده الهی در نصرت مسلمانان و جبهه حق تا زمانی است که این جبهه در مسیر حق حرکت کند و به دنبال یاری دین خداوند باشد و در این مسیر، اخلاص داشته باشد و فقط برای خداوند در این راه قدم بگذارد و حرکت کند و از کوتاهی در انجام دادن وظایف به دور باشد و همواره یار و همراه امام و رهبر جامعه باشد.

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی کلیدواژه‌های مهم مقاله پیش رو، روشن شد که ضعف به معنای خلاف قدرت و نیرو، استضعاف به معنای ضعیف دانستن فرد، وعد به معنای وعده دادن، خلف به معنای جانسین شدن، بدل به معنای قرار دادن چیزی به جای چیز دیگر، فسق از حرمت شرع خارج شدن و زبور به معنای کتاب حضرت داوود است.

جانشینی صالحان و مؤمنان در زمین از وعده‌های الهی در قرآن است. انتظار فرج از دیدگاه مقام معظم رهبری به دو معنای: آماده شدن برای برپایی حکومت عدل الهی و ناامید نشدن ملت‌ها به گشایش کارهاست.

بنا بر نظر ایشان وعده الهی در آیه ۵۵ سوره نور، وعده‌ای عملی است و ناتوانی دشمنان نتیجه تحقق این وعده است. ایمان و عمل صالح، ایستادگی و استقامت، گم نکردن راه و هدف، حفظ وحدت و توکل نیز از شروط رسیدن به این وعده الهی است.

مقام معظم رهبری ضمن اعتقاد به این که پیروزی را از آن جبهه حق می‌دانند، به عواملی اشاره می‌کنند که موجب عدم تحقق وعده الهی نسبت به مؤمنان می‌شوند که کوتاهی کردن، همراهی نکردن، نداشتن صداقت در این مسیر و عدم مجاهدت و تلاش، از این‌گونه عوامل است.

کتابنامه

* قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۳۹۵ ق)، کمال الدین و تمام النعمة، تحقیق: علی اکبر غفاری، تهران: اسلامیه.
۲. _____، (۱۳۶۲ ش)، الخصال، تحقیق: علی اکبر غفاری، قم: جامعه مدرسین.
۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۳۷۴ ش)، مفردات الفاظ قرآن، تهران: مرتضوی، دوم.
۴. طباطبایی، محمدحسین، (۱۳۹۰ ق)، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، دوم.
۵. طوسی، محمدبن الحسن، (۱۴۱۴ ق)، الأمالی، قم: دارالثقافه.
۶. فراهیدی، خلیل بن احمد، (۱۴۰۹ ق)، کتاب العین، قم: نشر هجرت، دوم.
۷. قرشی، علی اکبر، (۱۳۷۱ ش)، قاموس قرآن، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ششم.
۸. مصطفوی، حسن، (۱۴۳۰ ق)، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، بیروت: دارالکتب العلمیة، سوم.
۹. سایت مقام معظم رهبری: <http://farsi.khamenei.ir>